

המאורות הגדולים

פתח דבר

בשבח והודיה להשי"ת, הנני שמח ונרגש להגיש בזאת את הספר 'המאורות הגדולים' המכיל את תמצית דברי ימיהם ותהלוכות חייהם בקודש של מורנו, אור שבעת הימים, הבעל־שם־טוב הקדוש ותלמידו הרה"ק רבי דוב בער ממזריטש זי"ע.

ספרים רבים הופיעו במרוצת השנים לתולדותיהם של שני המאורות הגדולים, מחולל תנועת החסידות ותלמידו המובהק ממשיך דרכו. רבים המה הסופרים והמכונים שביקשו וגם הצליחו לשרטט קווים לדמותם רבת ההוד, להציב ציונים במסכת חייהם ולהאיר בה נתיבים. הבכיר והנודע שבחיבורים היה 'שבחי הבעש"ט' וממנו השקו העדרים. בחסידות חב"ד היה זה 'ספר התולדות', על שלל חלקיו, פרי עמלו וחיבורו של הרה"ח ר' אברהם חנוך גליצנשטיין ז"ל, בהתאם להוראות ישירות שקיבל מאת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

עם זאת, שוני רב יש בין הספרים הללו ויתר החיבורים שהופיעו בעקבותיהם ובמקביל להם, לעומת הספר הנוכחי. אריכות הדברים המאפיינת את הספרים שראו אור עד כה מנעה מלא מעטים לגעת בשולי אדרת הדמויות שחוללו את עולם החסידות. בד בבד טרם הופיע עד כה ספר שריכז לפונדק אחד את המקורות השונים, גיבש את עיקרי הגרסאות השונות וליטשם למסכת אחת.

הספר הנוכחי מגיש אפוא תמצית מזוקקת של תולדות שני מאורי עולם אלו תוך הישענות מקבילה על כלל שפע המקורות הן מהחסידות הכללית והן מחסידות חב"ד, מפי רבותינו ומפי חסידים לדורותיהם, דבר דבור על אופנו ובשם אומר.

ספר זה מופיע בס"ד על זרי הצלחתם הברוכה של קודמיו, צמד הספרים 'שבעה רועים', דברי ימי רבותינו אדמו"רי חב"ד, מרבנו הזקן עד כ"ק אדמו"ר זי"ע, אשר הופיע לקראת י"ט כסלו תשפ"ב ובחסידי השי"ת התקבל באהדה עצומה בקרב כל שכבות הציבור התורני.

כקודמיו, אף בספר זה ננקט קו ברור של ציון מראה המקום המדויק לכל פיסת מידע, לכל סיפור ולכל אָמֶר. מראי המקומות מופיעים בשיפולי כל עמוד, וכל הרוצה יכול לאתרם על נקלה ובמידת הצורך להרחיב את היריעה בעיון בהם.

.

על מלאכת הכתיבה של הספר עמלתי יחד עם הסופר הנודע, הרב יאיר וינשטוק, שאף חיבר מאמר פתיחה לספר.

וכאן מקום עמי להודות מעומק לבי לכל הצוות הנפלא של מכון 'מעיינותיך' שהיו על מלאכת הקודש בהכנת הספר, איש על מחנהו ואיש על דגלו. יעמדו אפוא על הברכה: הרה"ח ר' חיים הרשקוביץ, האוצר היקר השוֹלָה פנינים ומרגליות; הרה"ח ר' יהודה-לייב וייסגלס, המְנַפֵּה ומוסיף מדיליה משוואות וּמְשׁוֹאוֹת; הרה"ח ר' לוי-יצחק הולצמן, המעניק ידע ותבונה גם בהררים התלויים בַּהֶשְׁעָרָה; הרה"ח ר' אברהם וולף, המגיה ביד אמן כל אות ותיבה; הרה"ח ר' שמואל וולס, האוֹרֵג הכול בחן מיומן - ועל כולנה הרה"ח ר' משה שילת, העומד בראש מכון 'מעיינותיך', ארגון 'תורת חב"ד לבני הישיבות' ושורה של מפעלים ופעולות להגדיל תורת החסידות ולהאדירה, היוזם של הוצאת ספרים אלו לאור עולם, אשר בעצמו לא הניח לא יתיר ולא חסר עד גמר המלאכה ועד בכלל.

.

אוצרות רבים של יסודות בתורת החסידות ובעבודת השי"ת בדרכה הסלולה יונקים אנו ושואבים מהסיפורים שעברו מדור לדור ואשר ראשיתם ושורשם מדברי ימי מורנו הבעש"ט ותלמידו רבי דוב בער, המגיד הגדול ממזריטש, זי"ע. רבות דיברו רבותינו בשבח סיפורים אלו וההתבוננות בהם. דומה כי הספר שלפנינו מגשים מטרה נשגבה זו ומרחיב את כליה.

מי יתן והקריאה בספר זה תאיץ את קיומה המיוחל של תשובת מלכא משיחא למשאלת מורנו הבעל שם טוב, בעלותו להיכלו, בראש השנה: "אימתי קאתי מר?" - "לכשיפוצו מעיינותיך חוצה".

בנימין ליפקין

ערב י"ט כסלו ה'תשפ"ג
מאתיים וחמישים שנים להסתלקות כ"ק מורנו המגיד ממזריטש זי"ע
ויום גאולת רבנו הזקן זי"ע, 'ראש השנה לחסידות'

לְעוֹשֵׂה אֲוֵרִים גְּדוֹלִים

כשברא הקב"ה את עולמו, קבע ברקיע את שני המאורות הגדולים, אשר בלעדיהם היה העולם חשוך ואי אפשר היה לראות בו מאומה. יתר על כן: ללא אור, לא היו חיים וקיום לעולם.

לא נברא העולם אלא בשביל ישראל הלומדים את תורת ה' ומקיימים מצוותיו. וכדי לחזק את לבם של ישראל, שיוכל לעמוד איתן בכל הצרות והתלאות, קבע הבורא בשמיו של העם את המאורות הגדולים - צדיקי הדור הנופחים רוח חיים באפיו של כלל ישראל.

לפני כשלוש מאות שנה, מצבה של הפזורה היהודית במדינות רוסיה, אוקראינה, ליטא, לטביה, והאזורים הנקראים בשם וואהלין, פולין, גליציה, רומניה, הונגריה ובעצם כל הגולה, היה קשה מנשוא. לאחר גזירות ת"ח ות"ט והפוגרומים האיומים של הקוזקים שטבחו רבבות יהודים והביאו לחורבן הקהילות, ובפרט לאחר הופעת מצג השווא של משיח השקר הנודע ש"צ, שצמח על רקע המצב הקשה והתיימר לגאול את העם כביכול, אך לאחר זמן מה התגלה קלונו כאשר הוכרח להמיר את דתו ולהתאסלם ותלמידיו נפוצו לכל עבר - המוני יהודים כשרים ותמימים שחשבו כי אכן המשיח הגואל הגיע לשים קץ לגלות והסבל, נשברו עד עמקי נפשם. דומה היה כי כל העם ישקע לתוך עצמו בקדרות, בשבר ובאכזבה גדולים שאחזו בכל קצוותיו. שוב עמדו היהודים במזרח אירופה מול החיים הקשים עד בלתי נסבלים.

בנוסף לכך, בעקבות תנאי החיים דאז והבדלי המעמדות בין שכבות האוכלוסייה היהודית, העשירים והאביונים, תלמידי החכמים ופשוטי העם, התהווה מצב שגרם כי גדל דור של אנשים פשוטים, יהודים שלא ידעו קרוא וכתוב אך אהבו את בורא העולם בכל לבם ועבדו אותו בכל מאודם. קרע

של ממש נפער בין תלמידי החכמים ובין היהודים הפשוטים, עד שבערים מסוימות נבנו בתי כנסיות נפרדים - לתלמידי החכמים ולפשוטי העם, דבר שהביא למפח נפש נורא לרבבות יהודים תמימים.

או אז התגלה איך הקדים הבורא תרופה למכה.

באותה שעה הבהיק אורו של המאור הגדול. נשמתו של קדוש ה', מורנו רבי ישראל הבעל-שם-טוב ז"ע, ירדה ובאה לעולם, לאחר שהובטח לה כי שישים גיבורים, נשמות קדושות של תלמידים, יסוככו עליה בעודה בעולם הזה.

רבי ישראל נולד לזוג הורים באים בימים, רבי אליעזר ושרה, ולמד מאביו לא להתיירא משום אדם אלא רק מהבורא יתברך.

האור הגדול שהוריד הקב"ה לעולם היה צריך להיות מוצנע ומוסתר כדי שלא יוכלו לפגוע בו המסטינים והמקטרגים, ולכן התגלגלו העניינים בכוונת מכוון כך שהילד, הנער, והאברך ישראל, נראה לעין גשמית כנפש תמימה וטובה שאין בכוונתה לפגוע בשום יצור, אך בה בעת לא ידעו הסובבים על כשרונות, יכולת לימוד גבוהה או כל דבר יוצא דופן הטמון בו. מוכר היה לכל רק כ'ריש דוכנא' המלמד את הילדים א"ב ועוד כיוצא באלו.

גם לאחר שנשא לאשה את זוגתו, נרדף תחילה על ידי אחיה הגאון הגדול רבי אברהם גרשון מקיטוב, שסבר גם הוא בטעות כמו כולם כי גיסו אינו יודע מאומה בתורה. איש לא ראה כאשר למד, איש לא נכח כאשר נשמות התגלו אליו מהעולם העליון ובראשן הנביא אחיה השילוני שלימדו תורה. רבי ישראל מצידו השלים את מלאכת ההסוואה באמנות גדולה וכך הצליח לחמוק מזרועותיה של הסטרא-אחרא אשר אילו ידעה מה מחכה לה בהמשך, הייתה עושה כל אשר לאל ידה כדי לגדוע את האילן הצעיר בעודו באיבו.

אך לאחר שהסטרא-אחרא לא הייתה יכולה לקלקל עוד - הגיע הרגע.

החמה זרחה - - -

שינוי פני תבל

"היה היה דבר ה' ביד הבעל שם ויגזור אומר ויקם, אחד היה, ומהקדמונים לא קם כמוהו ואחריו לעפר מי יקום".

כה אמר הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מוויטבסק זי"ע, בבואו לתאר עלי כתב במילים בודדות - שכמו נאמרו בנבואה ונחצבו עלי סלע - את עוצם קדושת מרנא אור שבעת הימים, הבעל-שם-טוב הקדוש זי"ע.

את יריעת חייו ומפעלותיו של הבעל-שם-טוב תוכלו לקרוא בספר הזה בארוכה, ואני לא נדרשתי אלא לעובדה אחת פשוטה ובסיסית שאי אפשר להתעלם ממנה:

אי אפשר לתאר את העולם היהודי כיום ללא דמותו של הבעל-שם-טוב ותלמידיו, ובראשם ממלא מקומו המגיד ממזריטש.

הבה נתבונן סביבנו. תורת החסידות התפשטה על פני תבל ומלואה, ובדרונו בו נצרף הכל בכור ההיתוך הנקרא בלע"ז 'מיקס' (תערובת) מכוחה של המציאות בת ימינו החוצה גבולות יבשתיים וימיים, עמים וארצות, ובתוך עמנו גבולות מגזריים, ומערבת הכל בכל - השפעתה העצומה של תורת החסידות הזריחה אור בכל מקום בעולם. לא מבעיא בעולם החסידי, אך ראו עד כמה הושפעו חייהם של בני עדות המזרח מן הממשק שלהם בתנועת החסידות. די לנו בדוגמית אחת של שושלת האדמו"רים המפוארת לבית משפחת אבוחצירא, ועוד כהנה וכהנה גדולי תורה ויראה של יהדות המזרח הצועדים בדרכו של מרנא הבעל-שם-טוב.

גם אם נפנה מבטנו אל המגזר הנקרא ליטאי, נגלה דבר פלא: רבנים, ראשי ישיבות וכוללים, מגידי שיעורים, רבני ערים וקהילות, דיינים נחשבים, משפיעים רוחניים, אברכי כולל ובחורי ישיבה באלפיהם, כמעט כולם, אם נבדוק בייחוסם, תמיד נגלה לאחר חיפוש קל את המוצא החסידי...

לאמור: הבעל-שם-טוב שינה בכוחו הכביר את פניו של העם היהודי כולו. הבשורה שהביא עמו בדמות עבודת ה' בשמחה, קרבת אלוקים ודבקות בבורא ללא מחיצות וחציצות, תורת הטהרה, והעיקר - משנתה הבהירה והצלולה של תורת החסידות, החותרת עד השיתין שבנפש ומגביהה עוף אל שמי שמים של השגות מרקיעות שחקים, לכל אורך הדורות, החל

מתורת הבעל-שם-טוב ותלמידיו ועד ימינו אלה - כל אלה שינו את פני תבל ויצרו מציאות חדשה שבה קשה למצוא בדל יהדות באיזושהי נקודה על פני הגלובוס, חף מטביעת אצבעותיו של הבעל-שם-טוב הקדוש.

כך לומדים תורה

קדוש ונשגב, גבוה מעל גבוה, היה גדול תלמידי מורנו הבעל-שם-טוב וממשיך דרכו, מורנו כ"ק הרה"ק רבי דוב בער זי"ע, אשר כינויו הנפוץ ביותר היה המגיד ממזריטש.

הגיעו הדברים לידי כך שמפי רבותינו נמסר כי פי שניים היה ברוחו ממורנו הבעל-שם-טוב. רבנו ה'צמח צדק' התבטא ואמר "הבעל-שם-טוב והרב המגיד היו רואים מסוף העולם ועד סופו ממש", בהבהירו כי גלוי היה לפנייהם האור שנברא ביום ראשון שה' יתברך גנזו בתורה; למרות שאור זה בעצם מהותו רוחני הוא, המשיכו שני קדושי ארץ אלו את האור הזה בגשמיות.

בימי נעוריי הסתופפתי בצילו של האדמו"ר הקדוש רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע, ופעם באחד השולחנות הטהורים שערך ביום ההילולא של המגיד ממזריטש, ביום הבהיר י"ט כסלו, סיפר הרבי:

כאשר הגיע המגיד ממזריטש אל הבעל-שם-טוב, לאחר ששמע עליו כה רבות, היה כבר גאון אדיר ובקיא בכל חדרי תורה, נגלה ונסתר גם יחד.

פנה הבעל-שם-טוב אל המגיד ושאלו לפשר ביאורו של מאמר עמום בזוהר הקדוש.

המגיד הסביר על אתר כיצד הבין את הדברים.

"לא כך לומדים את הזוהר", אמר הבעל-שם-טוב.

הרהר המגיד קמעא ובמוחו הגאוני התרקם בן רגע יסוד חדש, עמוק ונוקב כיצד להסביר את דברי הזוהר הללו בפשט חדש הזורע אור ומחליק על פני המהמורות.

שמעו הבעל-שם-טוב בקשב רב, ומיד הפטיר שוב:

"לא כך לומדים זוהר".

תוכן העניינים

מורנו הבעל שם טוב זי"ע

23	פרק ראשון נשמה כללית להצלת ישראל
43	פרק שני כי ילד יולד לנו
57	פרק שלישי נחבא אל הכלים
77	פרק רביעי ההתגלות הפלאית
109	פרק חמישי ממז'יבוז' תצא תורה
133	פרק שישי ככוכבים על שמי ארץ
153	פרק שביעי ספרו עוזו
171	פרק שמיני כתר תורה וכתר שם טוב
203	פרק תשיעי ושמה לא תעבור
219	פרק עשירי בהאי קמירא

מורנו הרה"ק רבי דוב בער,
המגיד ממזריטש זי"ע

243	פרק ראשון דובר מישרים
257	פרק שני כתלמיד המחכים את רבו
285	פרק שלישי כשבתו על כסא ממלכתו
307	פרק רביעי האריות שבחבורה
337	פרק חמישי בשבתו עם חברים
353	פרק שישי מגיד דבריו ליעקב
371	פרק שביעי ויהיו מלעיבים במלאכי האלוקים
393	פרק שמיני ויתהלך המלאך את האלוקים

כה אמר קודש הקודשים, הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטבסק זי"ע, כבואו לתאר עלי כתב בתיבות אחדות את עוצם קדושת מרנא אור שבעת הימים, הבעל שם טוב הקדוש זי"ע: "היה היה דבר ה' ביד הבעל שם ויגזור אומר ויקם, אחד היה, ומהקדמונים לא קם כמוהו ואחריו לעפר מי יקום".¹

נשמה גדולה וקדושה

רבנו הזקן בעל התניא זי"ע ציטט את מורו הרה"ק המגיד ממזריטש זי"ע שהתבטא אודות מורנו הבעל שם טוב כהאי לישנא: "אם היה בימי התנאים היה פלאי ממיוחדים שבתנאים" ועוד זאת אמר כי "היה לו נשמה מאצילות, כמו המיוחדים שבאצילות".²

באותיות של רזין דרזין התבטא המגיד הקדוש מטריסק זי"ע: "איתא בזוהר הקדוש³ כד בר נש זכה יהבין ליה נפש, זכה יהבין ליה רוח, זכה יתיר יהבין ליה נשמה, זכה יתיר יהבין ליה נשמה לנשמה. ואמר אאמו"ר צוקללה"ה⁴ שהבעש"ט צוקללה"ה זכה לנשמה לנשמה, ונודע שנפש הוא מעשיה ורוח הוא מיצירה ונשמה מבריאה ונשמה לנשמה מאצילות, ולכן הבעש"ט שזכה לנשמה לנשמה היה נשמתו מאצילות".⁵

1. פרי הארץ - מכתבים, ל, ב.

2. מאה שערים, עמ' 78. וראה ליקוטי סיפורים, עמ' לה.

3. ח"א צד, ב.

4. הרה"ק רבי מרדכי מטשרנוביל זי"ע.

5. צרור החיים כט, א.

מסורת צדיקים מספרת על נדירות נשמתו הקדושה של הבעש"ט: "בשם הצדיקים מקרלין זי"ע, שאמרו שנשמה כמו נשמת הבעל שם טוב באה לעולם פעם אחת לאלף שנים".⁶

הרה"ק רבי שלום מבראהין זי"ע⁷ כותב בקודשו: "עיר וקדיש משמיא נחית אור ישראל וקדושו רוח אפינו קדוש ה' רבן של כל בני הגולה שר התורה אשר לו דומיה תהלה רבינו ישראל בעל שם טוב זי"ע. וללהב יצא ללבב, ולהלהיב לבות בני ישראל ולהאיר את העולם. והנה קבלה בידינו מצדיקים יסודי עולם אשר היה בחינת נפש דוד המלך עליו השלום. ונראה לעניות דעתי ברור שגם כן היה לו ניצוץ ממש רבנו עליו השלום מעצם הדעת העליון... וגילה אור חדש בתורה ועבודה והאיר את העולם".

נשמה מעיר הקודש

רבי אדם בעל שם - אשר אודותיו יסופר להלן בהרחבה - גילה במכתב שכתב אל מורנו הבעש"ט בעצמו את שורש נשמתו:

בשנת של"ג חי בעיר הקודש צפת יהודי אחד שיכול היה רק להתפלל אך תמים היה במעשיו והצנע לכת.

לילה אחד, כתומו לערוך תיקון חצות, שמע נקישות בדלת חדרו ועל שאלתו מי שם נענה: אליהו הנביא זכור לטוב. האיש פתח את הדלת ואליהו הנביא נכנס החדרה שנתמלא אורה ושמחה. אליהו הנביא פנה אל האיש ויאמר: באתי לגלותך את שנת ביאת משיח צדקנו, אך תנאי יש בדבר שתספר לי מה עשית ביום הבר מצוה שלך שבגללו פסקו בבית דין של מעלה שתזכה לגילוי פניי כדי לגלות לך סודות נעלמים.

היהודי הצפתי ענה לאליהו הנביא בתמימות: מה שעשיתי, עשיתי רק לכבודו של הקב"ה ואיך יכול אני לגלות זאת לאחרים. אך אם משום כך לא יגלה אליהו הנביא את אשר צריך הוא לגלות לי, לא צריכים, כי מקובלני

6. קונטרס מאירת עיניים - בשם כתבי הרה"ק הרי"מ מקוז'ניץ זי"ע.

7. פאר שושלת קוידניוב, אשר בין חיבוריו הנודעים, הספר 'משמרת שלום', המבאר מקחם של מנהגי האדמו"רים והחסידים.

שמה שיהודי עושה צריך הוא להחביא זאת מעיני כל והדבר צריך להיות רק לכבודו של הקדוש ברוך הוא לבדו.

נעלם לו אליהו הנביא זכרונו לברכה ויעל השמימה, ובשמים נעשה רעש גדול מאד מתמימותו של איש זה שדחה את אליהו הנביא ואת גילוי קץ ביאת משיח צדקנו, ובלבד שמה שהוא עושה לא יהא אלא לשם שמים בלבד. בית דין של מעלה דן בדבר ופסק שאליהו הנביא יתגלה שנית לאיש זה בצפת, ילמדו תורה ויגלה לו סודות נעלמים.

איש פשוט זה נהיה חד בדרא, צדיק תמים והצנע לכת שאיש לא ידע אודות גדולתו וקדושתו.

ויהי היום והאיש בא בימים ונפטר לעולמו, ואחרי דין ודברים החליט בית דין של מעלה ששכרו יהיה לרדת עוד הפעם לעולם הזה ויכפו עליו להתגלות, ועל ידו תתגלה דרך חדשה בעולם לבסס ולטהר את העולם ברוח טהרה ורוח הקודש, ויאיר אור חדש בלב כל אחד ואחד, ועל ידו יתקדש שם שמים ותימלא הארץ דעה עד שתביא לקירוב הקץ.

נשמתו זו של היהודי הצפתי היא נשמתו של מורנו הבעש"ט.⁸

להגיה דור מדוכדך

חסידים ראשונים אמרו כי הבעש"ט נולד ונתגלה במדינה שהייתה רוויה דם של יהודים שמסרו נפשם על קדושת השם.⁹

היה זה אחרי הגזירות האיומות שניתכו על העם היהודי, הידועות בשם גזירות ת"ח ות"ט. המוני העם בארצות מזרח אירופה חיו בתנאים קשים וחמורים ביותר. מצבם הכלכלי ירוד היה ביותר, וכמו לא היה די בעצם מועקה קיומית זו דכדכה את רוחם ונפשם ההשתעבדות לפריצים הגויים.

באותה תקופה משלו בכיפה בעלי האחוזות הגדולות הפריצים שחיו חיי מלכים מלווים חיי הפקרות נטולי עכבות. המון העם שמצא את מחייתו

8. ספר התולדות ח"א, עמ' 30.

9. לקוטי דיבורים ח"א, עמ' 45.

הדלה תחת ידם הקשה והעריצה של פריצים אלה עונה תחת ידם, כחיי עבד נקלה תחת ידו הנקלית של אדון קשה לב ובעל שאיפות חומרניות. היהודי היה השעיר לעזאזל לשגינותיו של הפריץ, וכל מה שעלה על לב הפריץ היו היהודי וביתו מחוייבים למלא.

וכמצבם הגשמי כן, וביתר שאת, היה מצבם הרוחני. היו אלו שתי אסכולות שתהום פעורה הייתה פרושה ביניהן ולא קרבו זו אל זו. מן העבר האחד, דלת העם הפשוטה והרחוקה בתכלית מחיי תורה ויראה. ומן העבר השני, גדולי העם, תלמידי החכמים שהמיתו עצמם באהלה של תורה וכל שיג ושיח בינם לבין אחיהם לא נוצר. היו הפרושים הקדושים מטהרים עצמם ומתקלסים בד' אמות של הלכה, הרחק כמטחווי קשת מאורחות חיי העם אשר התבוסס בחיי הבל וריק. אלו ואלו נאנקו בעול הקיום עד כדי סכנת אבדן צלם אנוש.

אל נוכח ריק איום וגורא זה - שיוועה שארית ישראל לאיש אשר רוח בו, שירומם את העם טפח וטפחיים מעל הקרקע הדוויה, יגיה חשכתו באורה של תורה וירעיף עליו שמחת חיים.

באותה תקופה נתגלתה נשמתו הקדושה של רבי ישראל בעל שם טוב שניצוצי זוהר משמשו הזורחת היו לשלהבת והפיחו רוח חיים חדשה בהמוני העם התמימים והישרים על גדוליו וראשיו.

ניצוצי האור חדרו אל תוך הלבבות והתפשטו בכל רחבי העולם, ובכל מקום שישראל שם היה אור במושבותם לשאוף רוח של קודש ושל התחדשות רוחנית.

ברור הדבר כי לולא אור תורת הבעש"ט היה חלילה החושך פורש שליטתו על שמי היהדות לכסות את הבהירות ולטשטש את צורת הסגולה של תעודת עם ישראל בעולם כולו¹⁰.

.....

גאולת הגוף והנפש

רקע היסטורי רחב היקף לתקופת הופעת מורנו הבעש"ט זי"ע העלה עלי כתב הסופר הנודע הרב בצלאל לנדוי ז"ל¹¹, וממנו נשאב את מרבית השורות הבאות, כדי להטיל זרקור על אותה עת, בה אל תוך החושך שכיסה ארץ הפציעה נשמת מורנו הבעש"ט ביפעת אורה.

בחמלת ה' על עמו ישראל האיר את עיניהם עם גילוי אורה של תנועת החסידות שראתה את ייעודה להכשיר את העם לגאולה כללית שהיא ישועת ישראל, ולגאולה פרטית שהיא השתחררות הנפש מהויות החולין היום יומיות, ושאיפתה להתדבק עם בוראה, קרבה אל נפשי גאלה. גאולת הגוף והנפש גם יחד הועמדה אפוא במרכז תורת החסידות מראשיתה.

לא כל אחד יכול היה לחדור לעמקי תורת החסידות שעוד ידובר בה, בשורשיה ובליבת מהותה בספרנו זה. אך אנשי סגולה, חסידים ואנשי מעשה, שהתקרבו אל האור הגנוז וזכו להסתופף בצילא דמהימנותא, הגיעו למעלות רמות בדרך החדשה שהותוותה ע"י הבעש"ט ותלמידיו בעבודת ה'.

בד בבד הציבו ראשוני החסידות לנגד עיני הבדולח שלהם את מעמדם הרוחני של היהודים הפשוטים והתמימים שאור התורה לא נגה עליהם, והדריכום באורחות חיים ובדרכי אמונה. הם הציבו לנגד עיניהם את המטרה להעלות חיהם הרוחניים של כל שכבות העם. במסגרת פעולתם זו הגיעו גם ליהודים שהתגוררו בכפרים נידחים, יהודים בודדים בתוך ים של נכר, והביאו להם נוחם ועידוד להחזיק מעמד מול האיבה הנשקפת מהעולם הנכרי המקיף אותם.

ואם את צמיחתה של החסידות וגילוי אורה באחת התקופות הקשות ביותר בדברי ימי ישראל יש לראות כתופעה אלוקית, לחזק את העם לבל יתמוטט מפני חבלי משיח הקשים והנוראים הבאים עליו - את התפשטותה המהירה אפשר להסביר במצב הקשה של היהודים בארצות מזרח אירופה בתקופה ההיא וסבלותם מידי השליטים. זה היה הרקע הקיומי שבחסותו קיבלו באהבה את התנועה שהרעיפה טל של תחייה בלבבות בני ישראל באשר הם שם.

11. הבעש"ט ובני היכלו, עמ' יא.

פודוליה וואהלין, שני חבלי הארץ שבהן צמחה התנועה בראשיתה, עמדו עדיין בימים ההם בסימן גזירות ת"ח ות"ט, שבהן הושמדו הרבה רבבות מישראל. גיא ההריגה העיקרי היה במדינות אלו. לאחר שואה זו בקהילות מזרח אירופה, שלא הייתה כדוגמתה עד אז, באו מלחמות השבדים שהביאו חורבן למדינה ושיבשו לחלוטין את סדרי הקהילות היהודיות.

מאורעות הדמים ניכרו עדיין בקהילות ההן בשעה שנצנץ אורה של התנועה שהציבה לעצמה את המטרה להביא נוחם ללבות הנשברים והנדכאים, והעלתה על נס את דגל האמונה השלמה. ראשי התנועה התייצבו במערכה לקדם את פני הסכנה של ערעור האמונה אצל חלושי האופי העלולים בעת מבחן לצאת מגדרם ולהרהר ח"ו כלפי שמיא. אחת ממטרותיהם הייתה להשריש בלב שומעי לקחם את האמונה השלמה כי סבלות הזמן אינם אלא חבלי משיח לקראת בוא יום ה' הגדול והנורא.

ירידת הדור בתורה

על הבורות הגדולה של יהודי הכפרים באותו דור, מעיד הספר 'תפארת מהרא"ל'¹²:

"כל אנשי העיר היו בורים ועמי ארצות גמורים. היהדות הייתה אצלם בשפל המצב מאוד. מנטילת ידים לסעודה לא ידעו בכלל. מקווה טהרה לא הייתה להם. השופר היה דבר איום עד שפחדו להסתכל עליו והיה מובטח להם כי התוקע ימות באותה שנה".

גדולי התורה שבדור - דור פאר של גדולי תורה - לא שמו לב, די הצורך, למתרחש בעיירות ובכפרים. הם היו שקועים בלימוד תורה ובחידושי תורה ובהשפעה רוחנית על תלמידי חכמים שהתאבקו בעפר רגליהם. עתים יצאו מכותלי ביתם לצאת חוצץ נגד תופעות שליליות שהתגלעו בעם; ואולם לכדי חינוך יסודי היורד עד השיתין בקרב 'עמך בית ישראל', ודאגה ערה לגורלו של כלל ישראל ור' ישראל, היהודי הפשוט - הסובל, הנדכה - לא הגיעו.

המנהיגות של הקהילות, לאחר שנת ת"ח, הייתה חדשה ובחלקה הייתה

12. מתוך סקירת רקע על תולדות תנועת החסידות מאת החוקר ר' יצחק אלפסי.

נעדרת המסורת הנעלה של מנהיגי ועד ארבע ארצות שבעבר. אלה רדו בעם כאורח שגרה על מנת להשביע את רצון המושלים והפריצים.

היהודי הנדכא, הנמצא במדרגה רוחנית ירודה, המאוכזב עד עומק נשמתו מאי בואו של משיח - היה כפרי בשל לתעמולה הבלתי פוסקת של השבתאות המבטיחה גאולה והוא מצא בה ניחומים. ויהיו מלעיבים במלאכי האלוקים.

להעיר מהנעילפון

אמנם כן, ירידת נשמת הבעש"ט לעלמא דין הייתה אחרי הגזרות והשמדות שהיו בשנת ת"ח ות"ט. תקופת אופל שבלשונם של צדיקים הביאה לכך שעם בני ישראל היה במצב של התעלפות. באותה עת, בשנת נח"ת, ירדה לעולמנו נשמת צדיק ונשגב בשם ישראל - וכל כולו לא נועד אלא לעורר את עצם הנשמה החבויה בכל אחד ואחד מבני ישראל¹³.

אכן היה זה אחד מגדולי תלמידי מורנו הבעש"ט, רבי פנחס מקוריץ זי"ע, שהגדיר את ירידת נשמת הבעש"ט לעולם זה כך: כלל ישראל היה אז בבחינת שינה בדרגה של התעלפות ובאה נשמת הבעש"ט להעירו.

גדולי החסידים הוסיפו ביאור נרחב לאמרתו זו של רבי פנחס מקוריץ באומרם כי בעת שינה יש כמה דרגות. האחת, תרדמה קלה בבחינת נים ולא נים. השנייה, שינה עמוקה. ואילו השלישית והחמורה מכול היא ההתעלפות. והסגולה הבדוקה להקיץ את המתעלף היא כשלוחשים וקוראים את שמו הפרטי לתוך אזנו, או אז תשוב רוחו אליו.

כנגד המשל הלזה, חילקו גדולי החסידים את תקופת ימי גלותו של עם ישראל לדורותיו ולתפוצותיו מאז נחרב בית מקדשנו וגלה כבוד מבית חיינו. את הגלות הארוכה כולה חילקו לאותם שלושה מצבי נפש, דרגות, בעת השינה. לפי משוואה זו, בתקופה בה נתגלה הבעש"ט היה העם נתון בדרגה של התעלפות. תפקידו של מורנו הבעש"ט היה ללחוש באזני העם את שמו האמיתי והפרטי 'ישראל', כדי שיקומו על נפשם לצאת מתרדמת החושך בו נשתקעו. זה היה אפוא המקור הקדום והעמוק לכינוי הרווח:

13. על פי לקוטי שיחות ח"ו, עמ' 285.